

Verslag thema avond 20 maart 2023: Wat voor natuur willen we in het Markdal?

Inleiding

Nellie Raedts, bestuurslid van de vereniging Markdal, heet iedereen hartelijk welkom. De zaal inkijkend constateert zij dat een fraai gezelschap van geïnteresseerden en deskundigen aanwezig is. Deze week is zij op de kop af 10 jaar actief in de vereniging, bijna net zolang als de vereniging Markdal bestaat. Deze is in 2013 opgericht.

Het doel van de avond is vast te stellen wat voor natuur we in het Markdal willen. Sommigen vragen zich af waarom we hierover gaan praten. Dat hebben we toch al eerder gedaan met allerlei partijen en dat heeft geresulteerd in het Voorlopig Ontwerp.

Nellie geeft aan dat het goed is om na een aantal jaren de gedachten aan te scherpen. De gedachten over natuur ontwikkelen zich, ook bij deskundigen. En niet iedereen denkt hetzelfde over natuur. Een veehouder zal er anders overdenken dan iemand die onderzoek doet naar insecten. Een tweede reden is dat de herinrichting van het Markdal een tijd stil gelegen heeft. De vereniging is nu weer actief in een projectteam van het Waterschap. Het waterschap is de trekker van het project. We zijn tevreden over de samenwerking, maar we denken dat het goed is om, ook als een standpunt is ingenomen, het nog eens te bekijken of het nog altijd gedragen wordt. En het inspireert ons weer om het nog eens met elkaar er over te hebben.

Waar moet je rekening mee houden als je aan natuurbeheer doet?

Joost de Jong laat twee foto's zien van verschillende natuurbeelden: één met koeien van Staatsbosbeheer en één met vochtig hooiland. Als je de vraag wil beantwoorden wat voor natuur we willen in het Markdal dan is goed om te kijken wat voor factoren nu daarbij een rol spelen. Volgens Joost moet je niet alleen kijken naar hoe het nu is, maar ook naar de kansen, bijvoorbeeld voor vogels.

Er zijn natuurlijk kaders van de provincie. Daar gaat Tim Bijl iets over vertellen. Mogelijk dat door verkiezingen daar nog veranderingen in komen. Het is de bedoeling dat er een nieuwe rivier gegraven wordt en dat de bestaande rivier een hoogwatergeul wordt die bij hoogwater gebruikt wordt als afvoer. De vraag is "hoe ga je alles inrichten".

Ga je de geul gebruiken om te verondiepen? Je kan de grond gebruiken die uit de nieuw te graven rivier komt. Ga je bij de inrichting zorgen voor nieuwe beplanting naast de nieuwe rivier; dat levert bijvoorbeeld meer schaduwwerking en een rijkere biodiversiteit op. Maar je moet ook kijken naar hoe vaak je het laat onderstromen en welke vorm je de nieuwe rivier wil geven: een V- of een meer getrapt profiel. Dit soort vragen spelen het komend jaar.

Het is ook logisch om te kijken hoe je het beheer gaat doen. En daar ontstaan een paar discussies. Ga je bijvoorbeeld versralen om tot bijzondere vegetatie te komen of wil je kruidenrijk grasland hebben. In het huidige VO is veel kruidenrijk grasland opgenomen. Wat ook interessant is zijn de kansen voor natuurinclusieve landbouw. Theo Bakker van Staatsbosbeheer zal daar later wat over gaan vertellen. Behalve inrichtingsfactoren zijn ook van invloed de waarden die wij hechten aan bepaalde soorten natuur. Heeft natuur een intrinsieke waarde, belevingswaarde, gebruikswaarde, etc.?

Er zijn filosofieën die aangeven dat de natuur ook op een goede manier beleefd moet kunnen. Want daarmee zorg je ook draagvlak voor natuur in de samenleving. Ik vind dat best een belangrijk element om mee te nemen bij de keuze van een bepaalde natuur. Daarnaast kan je je afvragen of het ook belangrijk is cultuurhistorische waarden mee te nemen. We vinden het als vereniging belangrijk om de historische noord-zuid verbinding, de historische routes, bij de Klokkenberg en de Blauwe Kamer in stand te houden. En moet je bijvoorbeeld ook rekening houden met economische waarden. Daar komt de natuurinclusieve landbouw om de hoek kijken. En natuurlijk spelen ook de kosten een rol. Bijvoorbeeld het afgraven kost veel geld en dan geldt ook de vraag "levert het ook op wat je er van verwacht". Wat ga je doen met de afgegraven grond. En zijn er mogelijkheden om die kosten te drukken.

Als dit soort beschouwingen worden meegenomen, dan stuit je op een aantal dilemma's. Wil je bijvoorbeeld het Markdal zoveel mogelijk openhouden of moeten er meer houtwallen, heggen en hagen komen. Dan wordt er misschien gezegd dat het altijd een open landschap is geweest. Als je op oude historische kaarten kijkt, dan zie je dat er meer beplanting was dan tegenwoordig. Ook is het de vraag "wil je meer verschralen of wil je koeien in de wei". En het derde dilemma is de vraag of we mogen picknicken in bijvoorbeeld kruidenrijk grasland. Je zag in Coronatijd dat er heel veel jeugd het Markdal ontdekt heeft. Ik vond dat zelf wel een mooi gezicht. Maar hier horen we graag uw mening over.

Rijks- en provinciaal NatuurNetwerk

Tim Bijl van de provincie Brabant werkt aan natuurontwikkeling in de hele provincie. Zo werkt hij aan een beekherstelproject van het Waterschap De Dommel, natuur-ontwikkeling in het Chaams Landschap en is hij betrokken bij afrondende zaken in het Markdal voor waterschap Brabantse Delta.

Ik wil jullie meenemen in de beleidskaders van de provincie. In Brabant hebben we het NatuurNetwerk Brabant. Hij laat een kaart zien met daarop in het groen het provinciaal netwerk en in het bruin het RijksNatuurNetwerk. Als we het hebben over het Markdal dan kunnen we vaststellen dat het waterschap met het zuidelijk deel aan de slag is en dat de noordkant in de komende jaren zal worden ingericht. Aan de noordkant zijn al percelen beschikbaar.

De provincie heeft al veel vastgelegd in het natuurbeheerplan van de provincie. De natuurdoeltypen zoals aangegeven op de kaartjes moeten we in de basis in 2027 gaan realiseren. En als je er mee bezig gaat, wordt het steeds concreter. Je ziet al werkend steeds beter welke potentie een gebied heeft of waar je in eerste instantie een wat minder ambitieus doel moet hebben om het langzaam aan verder te ontwikkelen.

In principe doen we dit samen, met Staatsbosbeheer en het Waterschap. Dat doen we financieel, maar ook door mensen beschikbaar te stellen. Dat hebben we in het verleden ook gedaan met de vereniging Markdal. We ondersteunen partijen om natuurambities te realiseren met subsidieregelingen. We doen dit om te stimuleren, we kennen geen dwang. Het gaat om grondeigenaren die zelf hun grond willen verkopen en omzetten in natuur.

In Brabant hebben we het Groen Ontwikkelfonds opgericht met de provincie als enige aandeelhouder. Daar is heel veel geld geparkeerd om de komende jaren natuurontwikkeling

te betalen. Landbouwgrond is een stuk meer waard dan natuurgrond. Dus dat moet afgewaardeerd worden en daar is een subsidieregeling voor.

De provincie is geen terreinbeheerder, maar als zij grond heeft gekocht dan zal zij dat ook weer verkopen om natuurontwikkeling mogelijk te maken. Als dat gerealiseerd is dan is de provincie verantwoordelijk voor het beheer samen met de eindbeheerder. Er is dan ook een subsidieregeling voor beheer. Vastgelegd wordt dan dat een natuurambitie moet worden waargemaakt bijvoorbeeld een bos en dan is er subsidie mogelijk voor het beheer van het bos. Zo kan de provincie sturen in het beheer. Je kan tegenwoordig niet meer als een particulier subsidie aanvragen, of je moet heel veel grond hebben. Het gebeurt over het algemeen door een collectief. Vervolgens zijn er evaluaties en vragen we ons af of we met elkaar de juiste dingen doen. En dat is ook de rol van de provincie.

Vraag: In hoeveel tijd zijn de ambities weggezet?

Het kost jaren om iets te ontwikkelen. Er is geen stip op de horizon wanneer het klaar moet zijn, maar het is de bedoeling dat in 2027 de uitgangspunten gerealiseerd zijn.

Vraag: zijn de evaluaties openbaar?

Dat is niet het sterkste punt. De evaluaties zijn voor de grondeigenaar en de subsidiegever.

Vraag: kijken jullie niet in andere vergelijkbare natuurgebieden als het Markdal of de doelen haalbaar en realistisch zijn?

De inrichting zelf wordt wel geëvalueerd. We leren steeds meer. Maar het is niet dat we andere gebieden evalueren met het oog op de inrichting van een ander gebied. Dan hebben we het meer over het leren van ervaringen uit het verleden.

Vraag: Jullie willen natuurdoelen realiseren, maar hoe vindt die afweging plaats? Als andere partijen willen dat plannen een andere invulling zouden moeten krijgen, wat kunnen ze dan doen?

Het is niet in beton gegoten; soms kunnen zaken zich wijzigen. Als we met het ontwerpen bezig zijn, wordt steeds meer duidelijk wat de mogelijkheden zijn. Dan is het vrij makkelijk om ambities aan te passen. Het moet altijd onderbouwd zijn en voldoende ambitieus. Het is aan de provincie om wel of niet mee te gaan in wijzigingsvoorstellen.

Vraag: Stel dat wij specifieke wensen hebben t.a.v. de natuurdoeltypen. U opent de suggestie dat de provincie openstaat voor creatieve invullingen van het beleid. is dat nu zo?

Het is zeker zo dat we naar de omgeving luisteren. Maar het is nu niet het moment op deze avond om op specifieke zaken in te gaan.

Gewenste vogels in het Markdal

Piet van Iersel doet zijn verhaal namens de West Brabantse vogelwerkgroep. De centrale vraag is "waaraan moet het Markdal voldoen om een mooie plek voor vogels te worden"

Voor de beantwoording van de vraag is het van belang te weten welke vogels vroeger in het Markdal zaten en welke er nu zitten. Wie heeft vanaf 1950 tot heden de vogels bestudeerd in het Markdal. En hebben we het over landvogels, oevervogels of over watervogels. Daar moeten we bij stil staan en wat is er dan voor nodig om die biodiversiteit te krijgen. Dat is een kunst op zich.

Met welke vogels gaat het goed? Gezien de aantallen gaat het goed met de: blauwborst, rietgors, ijsvogel, rietzanger, grauwe gans en de grote Canadese gans. Als je door het Markdal fiets dan zie je ze.

Wat is achteruitgegaan? De steenuil zie je niet meer. In geen van de nestkasten zagen we steenuilen. We hebben onlangs een spotvogel gesignaleerd, maar dat was een zeldzaamheid. De patrijzen zijn er bijna niet meer en de grutto is helemaal verdwenen.

Hoe komt dat nu allemaal. Een belangrijke oorzaak is de ruilverkaveling waardoor het landschap verandert en omdat er andere mensen komen wonen met andere wensen. En dan hebben we sinds Mansholt intensieve landbouw met veelvuldig gebruik van bestrijdingsmiddelen. In de natuurgebieden lopen de insectenaantallen sterk terug. Daarnaast is verdergaande ontwatering een oorzaak. De zandgronden zijn allemaal gedraineerd. Als je ontwatert, raak je vogels kwijt die van grondwater afhankelijk zijn.

En we hebben een andere kijk op waterbeheer gekregen. Om dat te illustreren laat Piet 2 kaartjes zien. Het linkse kaartje is van 1950 en het rechtse van 3 jaar terug. Het grappige van De Mark is dat hij bijna 200 jaar op dezelfde plek heeft gelegen. En rechts zie je hoe het waterschap en de Heidemij bezig zijn geweest. Een rechte rivier. Het gevolg daarvan is dat het water nog sneller naar Breda gaat. De wegen links en rechts van het Markdal staan er nog mooi op en je kan zien dat de percelen steeds groter zijn geworden.

Welke vogelsoorten willen we nu in het Markdal. Daar heb ik een lijstje van gemaakt: de steenuil, nachtegaal en de spotvogel. De grutto zou leuk zijn, maar dat gaat niet lukken. De blauwborst, ijsvogel, rietgors, patrijs en de rietzanger moeten blijven. En als je wat steile wanden maakt, dan komen de oeverzwaluwen vanzelf terug.

Wat is er nodig: kleinschalige inrichting met op de perceelscheidingen houtwallen of hagen en een goed beheer. En natuurlijk een stromende beek die dynamisch is met mooie oevers; dan komen die oeverzwaluwen en de ijsvogel van zelf terug.

Geen koeien erop en houd een keer op met die stikstof vooral vanuit België, dan krijg je misschien de gewenste vogels terug.

Opmerking uit de zaal: Ik vind het een eenzijdig verhaal waarbij de schuld gelegd wordt bij de landbouw. We vergeten de rol van de kraaien, de eksters en de vossen. Zolang daar niet op geschoten mag worden, krijg je het probleem niet opgelost.

Natuurinclusieve landbouw

Theo Bakker van Staatsbosbeheer houdt zich de laatste jaren vooral bezig met de landbouw. Staatsbosbeheer heeft best een behoorlijke grondpositie; in Brabant wordt zo'n 5.500 ha grond verpacht aan landbouwers. Gezamenlijk wordt de natuur beheerd. Dat zijn zo'n 350 pachters, vooral boeren waarmee ze een relatie hebben.

Maar wat is nu eigenlijk natuur. Al die woeste natuur, die hebben we in Nederland niet, die is al lang weg. Al die natuur die wij koesteren en ook de meest stikstofgevoelige natuurtypen zijn ooit onderdeel geweest van het agrarisch systeem. Dat is allemaal landbouwgrond geweest. Na de oorlog toen de mechanisatie op gang kwam dachten de natuurbeschermende organisaties als we er maar een hek omheen zetten, dan komt het wel goed. En de landbouw dacht "gas er op, productie". Toen zijn we heel erg uit elkaar gegroeid.

Volgens Theo hebben de landbouwsector en de natuurbeschermende organisaties veel dingen gemeen waarmee ze elkaar echt weer kunnen bereiken. Staatsbosbeheer is de laatste tijd intensief aan de slag gegaan met natuurinclusieve landbouw; we hadden immers al een relatie met de agrarische sector. We vroegen ons af "kunnen we die natuurgrond niet gebruiken om de transitie in de landbouw te realiseren.

Het gaat niet alleen over biodiversiteit, zoals bij het meanderen van De Mark, maar het heeft ook te maken met klimaatadaptatie. We willen naar partnerschap toe, hoe kunnen we nu samen de natuur weer een warm hart toe dragen en met name in het landelijk gebied. Zo'n 62% van de grond in Nederland is agrarische grond. Als je een kleine verandering daarin aanbrengt, kun je al een enorme winst behalen.

Wat is nu natuurinclusieve landbouw? Staatsbosbeheer is nog druk doende omdat uit te zoeken. Wat belangrijk is dat de systeembenadering voorop staat. We hebben veel teveel gekeken naar kunstmest, gewasbeschermingsmiddelen en allerlei andere meststoffen. We zijn vergeten dat de natuur heel erg krachtig is om een goed landbouwsysteem te voeden.

Als we het hebben over natuurinclusieve landbouw, dan hebben we het over landbouwgronden en niet over natuurgronden. We hebben het over de vraag hoe natuur geïntegreerd kan worden in de agrarische bedrijfsvoering. Daarbij gaat het vooral over wat er gebeurt op de landbouwgrond zelf.

In het verleden zijn we uitgegaan van een controlemodel. We hebben gekeken naar wat voor gewas groeit waar het beste. Daar passen we het waterpeil op aan en komt de bemesting adviseur langs. En allerlei omgevingsfactoren en alle natuurlijke processen hebben we geprobeerd zoveel mogelijk uit te schakelen. Bij de natuurinclusieve landbouw maken we gebruik van het adaptatiemodel.

We hebben eigenlijk drie kerntaken; het gaat om het benutten, verrijken en sparen van de natuur. Het gaat om het stimuleren van de biodiversiteit en om de vraag hoe je de emissies uit de landbouw naar de natuurgebieden zoveel mogelijk kan voorkomen. Hoe kun je die biodiversiteit versterken en tegelijkertijd ook de landbouw versterken. Natuurlijke akkerranden kunnen een bijdrage leveren aan het behoud van natuurlijke vijanden tegen gewasplagen. Het gaat over natuurlijke plaagbestrijdingen en betere gewassen. We hebben eigenlijk nog maar zo'n 5 gewassen waar er eigenlijk maar 3 het meest gebruikt worden over de hele wereld. En daardoor zijn ze ook veel gevoeliger geworden voor plagen. Je ziet dat men steeds meer op zoek gaat naar oudere rassen, dat heeft niets met nostalgie te maken, maar omdat er hele goede rassen bijzitten die een hoge kwaliteit hebben, misschien met een iets lagere productie. Dat zie je ook in de melkveesector, waarbij bijna uitsluitend 1 type koe wordt gebruikt. We hebben nu olympische koeien die kortstondig pieken, maar je had in het verleden rassen die helemaal niet zo slecht waren. Die hebben een lagere productie, maar kunnen veel langer mee en worden veel ouder.

Maar hoe moet je die landbouw nu indelen. Daarvoor hebben ze 4 niveaus bedacht:

0: landbouw dat voldoet aan de wettelijke verplichtingen

1. Is nog steeds niet natuur inclusief, maar je doet wat voor het de bedrijf aan de natuur (akkerranden, nestkastjes etc.)

2. Dan kijk je ook naar "hoe richt ik mijn hele bedrijfsvoering in? Wat doe ik op mijn bedrijf zodat ik natuurbeheer vorm kan geven. Dan gaat het om landbouwproductie op een natuurlijke manier.

3. Hoe is de interactie met de natuurgebieden en hoe betrek ik de omgeving erbij. Hoe zorg je ervoor dat mensen weer het voedsel gaan waarderen.

Het is misschien een zijspoor, maar als ik voor het schap melk sta bij de supermarkt, dan heb ik zoveel keus. Dan weet ik niet welke melk ik moet kopen. Maar er zit wel degelijk verschil in.

Een koe die heel veel gras heeft gegeten, geeft melk met veel omega 3 en de koe die veel mais heeft gegeten geeft melk veel omega 6. Ik ben geen arts, maar ik heb liever omega 3 in mijn melk. Dat is een stuk gezonder, maar de melk ziet er precies hetzelfde uit.

Als het gaat om natuurinclusieve landbouw loopt Brabant voorop. Brabant heeft gezegd, we gaan in ieder geval beginnen met een schil, een groenblauwe mantel rond onze natuurgebieden. En dat is ook logisch, want als agrariërs daar met hun bedrijfsvoering veranderen, heeft dat gelijk invloed op het natuurgebied. Maar ook heel veel natuur kan ook agrarisch gebruikt worden.

Hoe kunnen we die natuurgebieden met behoud van die natuurwaarden en die landbouwgronden in evenwicht met elkaar brengen specifiek rond de natura 2000 gebieden. Over het algemeen wordt gezegd dat die boeren daar weg moeten. Wij zeggen, nee, daar moeten boeren bij komen, maar wel op een veel duurzamere manier. Als een melkboer rond een natuurterrein weg gaat, dan krijg je misschien aardappelteelt, of heel veel paarden, of een aardbeienkwekerij. Willen we dat dan, ik denk het niet. Het is heel belangrijk dat we die landbouw een kans geven rond die natuurgebieden. Theo geeft drie voorbeelden van bedrijven met natuurinclusieve landbouw. Staatsbosbeheer is momenteel bezig met 80 samenwerkingen met boeren. Een deel daarvan wordt door de Universiteit Wageningen doorgelicht onder meer met de vraag of het een goede boterham oplevert voor de boer op. Er moet een goede balans zijn. Maar voor consumenten betekent het dat ze bereid moeten zijn wat extra te betalen voor duurzaam voedsel.

Vraag: Kan natuurinclusieve landbouw ook in natuurgebieden worden gerealiseerd?

In de natuurgebieden moet je zorgen voor optimale realisatie van de natuur. Datzelfde geldt voor de landbouwgronden. Het kan goed samengaan, maar je moet wel kiezen. Bijvoorbeeld: Het Markdal biedt enorm veel kansen. Als je kijkt naar het Merkske, Chaamse beek, Strijbeekse beek, en De Mark, die zouden een tweede Drentse AA kunnen zijn gelegen tussen Breda en Antwerpen. En dan denk ik niet alleen aan natuur, maar ook aan recreatie en landbouw. In natuurgebieden moet je alles doen ter optimalisatie van de natuur. In een droger deel van kruidenrijk grasland passen koeien heel goed. En als je zorgt voor een stukje akkerbeheer, waar patrijzen weer ontzettend veel plezier van hebben, werkt dat ook heel goed met elkaar. Dus met een beetje maatwerk kun van beide kanten het beste nemen.

Discussie

Na de pauze werden de volgende dilemma's bediscussieerd:

1. Willen we het Markdal zoveel mogelijk open OF willen we meer heggen, hagen en houtwalen in het landschap?
2. Willen we in de aangekochte gebieden gaan 'verschralen' OF willen we koeien in de wei?
3. Mogen we picknicken in kruidenrijk grasland OF willen we het recreatief gebruik beperken?

Alle deelnemers konden in eerste instantie aangeven of ze voor- of tegenstander van de stelling waren. Heel bijzonder was om te zien dat voor- en tegenstanders door de discussie nader tot elkaar kwamen en dat er oplossingen kwamen voor oorspronkelijk gesignaleerde tegenstellingen.